

I. OVCHAR
PRACTICAL ACTIVITY M.S. GORBACHOV DURING
REORGANIZATION PERIOD(1985–1991).

In the given work the reasons of arrival of M.S. Gorbacheva to authority in the USSR are investigated, the course of the events which have defined a rate of reforms of 1985-1991 and their consequence for the Soviet state is considered. The author leads the analysis of change of an internal political condition in the country in connection with transition to democratization of a society. Also are determined compound this process: the theory and practice of reorganization. The first provided the viability with concepts: new thinking, publicity, market attitudes and so on. The second - was dictated by time and coincidence of circumstances, that is was in the greater degree the historical phenomenon, rather than process of necessary and intelligent reforms.

Key words: *USRS, M. S. Horbachov, crisis, democratization, society, historical phenomem reforms.*

УДК 332.14
 ББК 63.3(4УКР)

Сергій Адамович

ІДЕЯ ЕКОНОМІЧНОГО РЕГІОНАЛІЗМУ В СУСПІЛЬНО-
ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ДОНБАСУ (1991–2004)

У статті проаналізовані соціально-політичні, культурні та економічні особливості Донецького регіону, який є складовою незалежної України. Автор вважає, що донецька еліта активно пропагує ідею збільшення політичної та економічної незалежності регіону з метою власного політично-економічного контролю над ним.

Ключові слова: *Донецький регіон, регіональна еліта, незалежна Україна, ідея політичної та економічної незалежності, політико-економічний контроль.*

Дезінтеграційні та національно-визвольні рухи, що охопили СРСР наприкінці 80-х рр., торкнулися і Донецького регіону. Суспільно-політичні, економічні й етнокультурні особливості зумовили специфічну реакцію населення краю на становлення незалежності України та процеси державотворення. Як влучно зазначив відомий японський дослідник, викладач Індіанського університету (США) Куромає Гіроакі, “непоко́ра Донбасу стала одним із найтяжчих політичних викликів Києву” [12, с.473].

Дослідження значення і ролі Донеччини в історії незалежної України дасть змогу в майбутньому більшою мірою врахувати в державній політиці особливості регіону і сприяти єдності країни. Розв’язання даної проблеми започатковано в працях О.Бойка, К.Гіроакі, І.Кононова, С.Телешуна. Так, суттєві відмінності у формуванні сучасної української нації в Галичині і Донбасі виокремлює соціолог І.Кононов. На його думку, на заході України ми спостерігаємо

формування національної спільноти за принципом співвідношення безумовно домінантної етнічної більшості та національних меншин – шлях формування етнонації. Непомітність на сході України, насамперед у Донбасі, сучасна нація формується як результат виникнення домінантної етнічної коаліції українців і росіян, до яких також приєднуються білоруси – шлях націєтворення через категорію співгромадянства [10, с.78].

На думку Б.Бахтеєва, для багатьох донбасівців Україна є щось відмінне, якщо не чуже, а стосунки “Донбас – Україна” розкладаються за парадигмою “ми–вони”, “свій–чужі”. Вчений вважає, що “в Донбасі є найбільший в Україні вплив типово російського менталітету – із сакралізацією територіального розширення та силових доказів вищості власної цивілізації... перетворення України на колонію Донбасу розглядається багатьма донбасівцями як цілком бажаний стан речей” [2, с.95–96].

М.Рябчук визначив Донецьк поряд зі Львовом своєрідним географічним і геополітичним символом “двох Україн” (ідентичності советсько-православно-східнослов’янської та української ідентичності), умовними полюсами українського “глобуса”. Але, на його думку, існування “двох Україн” не загрожує єдності України, оскільки регіони між умовним “Львовом” і умовним “Донецьком” є надзвичайно різномірними, кожен зі своєю власною комбінацією “українськості” і “російськості”, “європейськості”, “советизму”, а, крім того, українське суспільство є амбівалентним і роздвоєним [21, с.22]. Ще більш радикальних поглядів дотримується Ю.Андрухович, який з певною часткою жалю констатує, що Україна у найкращий для сепаратизму 1992 р. не позбулася Донбасу. На його думку, “завдяки цьому російській мові в країні стало б відчутно менше, несвідомого заляканого електорату і аварій на шахтах теж...” [1, с.4].

Оцінюючи сепаратистські тенденції, відомий політолог С.Телешун вважає, що сепаратистські й автономістські настрої Донеччини мали суто економічне підґрунтя: фінансово-промислові угруповання цього регіону не могли змиритися з тим, що потужний економічний потенціал краю повинен служити економічним інтересам усієї держави [26, с.75].

Автор ставить перед собою завдання проаналізувати політику донецьких економічних еліт і тенденції економічного регіоналізму в умовах становлення державності України.

Процеси українського національно-демократичного відродження у кінці 80-х рр. ХХ ст. викликали в російськомовного населення Донеччини незадоволення і спонукали до поширення сепаратистських ідей. Імовірно, задля стримування дезінтеграційних процесів у СРСР ці ідеї стимулювалися компартійними структурами.

У цей час то в Донецьку, то в Луганську “інтернаціоналісти” (великороські шовіністи) порушували питання про відновлення Донецько-Криворізької республіки, проголошеної 9 лютого 1918 р. більшовиками на ІV обласному з’їзді Рад робітничих і солдатських депутатів Донецько-Криворізького басейну [17, с.14]. Автори ідеї апелювали до таких чинників: а) переважна російськомовність населення областей, що мали увійти до Донецько-Криворізької республіки; б) значний рівень урбанізації цієї території України; в) значний економічний потенціал; г) підвищена етнічна строкатість регіону [4, с.26].

Ще на початку осені 1990 р. серед луганчан пішли чутки про відокремлення східної частини України від західної. У цей час у “Літературній газеті” з’явилася стаття С.Кисельова “Луганск отделяется”, у якій було згадано про Донецько-Криворізьку республіку 1918 р. [28, с.5]. Навіть в інформації ідеологічного відділу ЦК КПУ від 29 березня 1991 р. зазначалося: “У ряді регіонів пропагуються також плани відродження Донецько-Криворізької республіки, яка проіснувала неповних два місяці в 1918 році, включення її на правах автономії до Російської федерації” [3, с.79].

Крім того, на Дону з 1989 р. почали відроджуватися козацькі організації і військові округи. Газета “Донское слово” (м.Ростов-на-Дону, 1990, №9) відзначала: “...приєднатись до Дону бажають не тільки козаки Волгоградської області, як заявлено на з’їзді в Москві (з’їзд Спілки козаків у червні 1990 р.), а й частина верхньої Кубані і навіть козаки, які проживають на сусідній Україні...”. Подібні заяви в 1991 р. були поширені як на Дону, так і в Луганщині, а в Станично-Луганському районі навіть було створено Товариство донських козаків на чолі з отаманом М.Рильщиковим. Подібні настрої підсилювалися тим, що під час громадянської війни значна частина Луганщини входила до складу Облaсті Війська Донського (Краснодон, Свердловськ, Ровеньки, Красний Луч) [28, с.5]. Перебування частини Донбасу у складі Війська Донського сепаратисти використовували також як підставу для переходу Донецького регіону до складу Росії [27, с.6].

Ці тенденції яскраво розкриває витяг із листа Р.Р.Казимірського у редакцію “Літературної України”: “Неужели не понимаете: чем агрессивнее себя будете вести, тем хуже для... украинского языка. Скажем прямо, если атаки твердолобых национал-шовинистов будут идти в том же духе, приднепровско-донецкий район поставит вопрос также об автономии” [27, с.6].

Радикальні політичні групи краю активізувалися після проголошення Акта про незалежність України і з наближенням всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р. Зокрема, у Маріуполі восени 1991 р. була створена ініціативна група “Руху на захист інтересів російськомовного населення Донбасу”. У зверненні організації закликалися: “Визнати необхідність федеративного (земельного) принципу державного устрою України. Забезпечити Донбасу, як суб’єкту

України – федерації, право на власне законодавство, власні органи охорони правопорядку, бюджет, економічну ініціативу, пропорційність розвитку мов і культури народів та народностей, які заселяють область”. Земельною мовою в регіоні згідно із зверненням повинна була стати російська [18, с.6]. Діячі іншого місцевого руху “Демократичний Донбас” визначили головною небезпекою для краю “ползущую українизацію” [24, с.7].

Проти незалежності України виступав Інтерфронт Донбасу. На думку членів новоявленої організації, прийнятий Верховною Радою Акт проголошення незалежності суперечив чинній Конституції. Сепаратисти також противилися загальноукраїнському референдуму, навіть прагнули провести свій – донбасівський [8, с.1]. Натомість Луганський обласний комітет молодіжної революційно-патріотичної спілки “Проміні Чучхе” закликав “прикласти всіх зусиль”, щоб Донбас був не частиною самостійної України, а Незалежною Комуністичною Республікою [16, с.1].

Проте соціологічні дослідження, проведені в Донбасі напередодні референдуму, свідчили про поступові зміни у свідомості населення регіону на користь незалежності України. Зокрема, опитування жителів м.Луганська у жовтні 1991р. показали, що проголошення незалежності повністю підтримували 28%; частково – 35%, а 22% вважали Акт проголошення незалежності “винаходом національної бюрократії”. 67% опитуваних були переконані, що Україна повинна бути єдиною і неподільною державою з єдиним центром, якому належить уся повнота влади, а 29% – висловилися за федеративний устрій республіки з наданням права автономії [15, с.1].

У результаті в Донецькій області у ході референдуму 1 грудня 1991 р. проголосувало 76,6% громадян і 84% з них підтримали незалежність. У Луганській області відповідні цифри становили 80,7% і 83,9% [12, с.472].

Проте набуття Україною незалежності проблематизувало існування Донбасу як для України, так і для жителів цього регіону. У першому випадку, як відзначає І.Кононов, Донеччина є викликом офіційній моделі культурної ідентичності України як об’єктивна перешкода на шляху культурної уніфікації нашої країни. Ситуація стала проблемною і для мешканців Донбасу. Це було пов’язано з кризою індустріалізму та переосмисленням своєї етнокультурної природи у межах держави Україна [10, с.73].

Свою цивілізацію донбасівці розглядають як вищу за українську – попри домінування некваліфікованої шахтарської праці, значну кількість осіб із кримінальним минулим і відповідним до нього світоглядом, попри виразно сільський побут навіть у нецентральных районах великих міст, не кажучи вже про шахтарські селища. Відчуття вищості донбаської цивілізації підкріплюються і радянськими традиціями, точніше, типовими радянськими уявленнями про економічний розвиток. Навіть російські газети, адаптовані для української аудиторії – “Известия в Украине”, “Комсомольская правда в Украине” тощо, в Донецьку виходять як “Известия в Донбассе”, “Комсомольская правда в Донбассе” [2, с.95].

Результати досліджень Центру з вивчення суспільних процесів і проблем гуманізму й соціологічної лабораторії Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка засвідчили, що регіональні й етнічні ідентичності жителів Донбасу відрізняються значним запасом міцності, а у депресивних шахтарських містах відчуття російськості краю практично врівноважує відчуття його особливого характеру* [10, с.90–91].

Результати опитування засвідчили, що край за роки незалежності не зазнав українзації, а навіть поглибилися регіональні особливості, що посилює потенційну можливість дезінтеграційних процесів у регіоні. Водночас, опитування, присвячене уявленню жителів Луганської області та Луганська про культурне майбутнє Донбасу, засвідчило непевність у збереженні культурних характеристик регіону (58% опитаних у 1992 р., 50% – у 1998 р., 42,5% – у 2001 р.). Одночасно в жителів регіону зменшується впевненість в українзації (16% опитаних у 1992 р., 14% – у 1998 р., 13,3% – у 2001 р.), а також цілковитій русифікації (10% опитаних у 1992 р., 6% – у 1998 р., 4,9% – у 2001 р.) [10, с.91–92].

Значний відсоток луганчан вважає, що між Східною і Західною Україною існують суперечності (“суперечності існують лише на рівні політиків, а на рівні населення їх немає” – 38,3% у 1994 р., 34,1% у 1998 р.; “суперечності існують як на рівні політиків, так і на рівні населення” – 46,9% у 1994 р.; 40,8% у 1998 р.). Проте факт наявності суперечностей між Сходом і Заходом України в більшості жителів Донбасу закликав прагнення досягнути компромісу (76,8% опитаних у 1994 р., 74,9% – у 1998 р.) [10, с.93].

Позитивним є і те, що у жителів Донбасу регіональна ідентичність не суперечить ідентичності українських громадян (як жителі Донбасу, себе ідентифікували 34,7% населення у шахтарських селищах Луганщини, однак 29,7% опитаних вважали, що без ідентитети “громадянин України” уявлення про них буде неможливим) [10, с.94]. Утім, північ Луганської області (її сільські райони), крайня північ Донецької області (Артемівськ, Слов’янськ, Красний Лиман), а також Маріуполь (порт, де досі існують не лише радянські, а й історичні, переважно грецькі традиції, а ще місто, яке з давніх пір змагається з Донецьком за лідерство) істотно відрізняються від донбасівської картини [2, с.96].

Соціологічні дослідження на Луганщині засвідчили також переважання в регіоні вимог офіційного закріплення білінгвізму (58% опитаних у 1992 р., 68% – у 1998 р., 66,9% – у 2001 р.). Натомість з українською як єдиною на всій території України державною мовою погоджувалися лише 10% – у 1992 р. і 4,7% – у 1998 р. [10, с.95].

Отже, не втратило актуальності й питання статусу російської мови в регіоні. Зокрема, луганський губернатор О.Єфремов в 2000 р. в інтерв’ю газеті “Дзеркало тижня” так визначив майбутнє цієї проблеми: “Був Донбас російськомовним, таким і залишиться, якщо не знайдеться рішення, яке б задовольняло більшість” [11, с.46]. Свідченням гостроти проблеми стали результати опитування, проведеного співробітниками Донецького інформаційно-аналітичного центру в липні 2000 р. Так, із 600 респондентів 89% на запитання “Як ви ставитеся до того, щоб російська мова стала другою державною мовою в Україні?” відповіли позитивно [11, с.47].

Восени 2002 р. до депутатів Верховної Ради України звернулася Луганська обласна рада з пропозицією надати російській мові статус другої державної. Ініціаторами такого звернення в Луганську виступили місцеві відділення громадської організації “Російський рух”, партій “Російський блок” і “Російсько-український союз”. Депутати негайно внесли питання до порядку денного сесії. Після півгодинного обговорення 87 осіб із 101 присутніх проголосували “за”, 8 “проти” й 6 “утрималося”. Коментуючи ухвалене звернення, голова Луганської облради В.Тихонов заявив: “Прийняття документа враховує ситуацію з російськомовним населенням у регіоні, котре становить 90%, а також, що

сепаратистські спекуляції на ґрунті мовної проблеми можна подолати, визначившись із статусом” [25, с.21].

Проросійські партії проявили найбільшу занепокоєність становищем російськомовних школярів і студентів. Зокрема, лідер обласної організації “Російсько-український союз” І.Зайцева вважає, що вилучення російської мови з усіх комунікативних сфер призвело до колосальної безграмотності, стресово впливає на дітей і знижує інтелектуальний потенціал.

Проте згідно з даними колеги Міністерства освіти й науки України від 24 січня 2001 р. у Луганській області лише 19,5% учнів навчалося українською мовою у той час, коли в області, за даними останнього перепису населення, 57,8% населення назвали себе українцями і 38,9% – росіянами. Крім того, кількість українців, які рідною мовою назвали українську, порівняно з даними перепису населення 1989 р. зменшилася на 5% [25, с.21].

Варто зауважити, що край охопило глибоке розчарування внаслідок катастрофічного економічного спаду в незалежній Україні. У 1993–1994 рр. населення Донеччини голосувало за комуністів та вимагало регіональної автономії і створення вільної економічної зони. Проте вже мало що свідчило про спротив Донбасу незалежності України, хоча він і вимагав тісніших зв’язків із Росією. Сумнівним було і те, що виборці Донбасу справді хотіли відновити старе комуністичне керування економікою, адже їхня вимога статусу вільної економічної зони суперечила старій централізованій плановій економіці [21, с.473].

Так, у червні 1993 р. 376 делегатів першої міжобласної та міжрегіональної конференції підприємств, що страйкували, зняли вимогу про регіональне самоврядування або автономію Донбасу чи Донецької області у будь-якій формі, оскільки це могло призвести до розколу України [5, с.1].

Донецька регіональна еліта одночасно з львівською у 1991 р. почала активно претендувати на “київський престол”. Показовим є той факт, що у 1991–1995 рр. три з чотирьох прем’єр-міністрів (В.Масол, В.Фокін, Ю.Звягільський, причому В.Масол обіймав цей пост двічі) були вихідцями з Донбасу. Як можна побачити, головна стратегія донецької еліти у боротьбі за Київ була спрямована на посади у вищих ешелонах виконавчої влади. Згодом донецька група

додала до цього ключові позиції у трансрегіональному та столичному бізнесі [7, с.97].

Однак у 1996–1997 рр. “дніпропетровській сім’ї” вдалося на тривалий час вивести з конкурентної боротьби за Київ донецьку регіональну еліту. Донецькі були розколоти на декілька угруповань. Їхній конкурентний потенціал був переведений у площину внутрішньої боротьби. Внаслідок цього на 2001 р. Донецька область, частка якої від населення України становила 10%, в елітних верствах столиці мала лише 7% [7, с.98, 101].

Однак можна погодитися з думкою К.Бондаренка, який вважає, що економічні процеси не дозволили б Донецькому регіону увійти до Російської Федерації. Саме тому донецькі політики вирішили замість сепараційних процесів взятися до активного захоплення політичних висот на київському рівні [4, с.26]. Так, донецький бізнес спробував домогтися преференцій в економічній сфері. Але лише у 1998 р. донеччани домоглися Указу Президента України “Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестування діяльності в Донецькій області”, з якого почалося формування спеціальних економічних зон (СЕЗ) і територій пріоритетного розвитку (ТПР)** [29, с.88].

В області було створено 2 СЕЗ – “Донецьк” і “Азов”, а також 22 ТПР – 17 міст і 5 сільськогосподарських районів. За офіційними даними, у 1998–2001 рр. підприємствам області надано пільг на 579 млн.грн., від яких надійшло у бюджет 1162,6 млн. грн.; створено 16,2 тис. нових робочих місць [29, с.89].

Проте ситуація в регіоні суттєво не поліпшилась. Продовжують існувати депресивні території із закритими шахтами, поширені шкідливі для здоров’я й екології кустарні плавильні заводи і підпільний видобуток вугілля. Молодь регіону не хоче здобувати середньотехнічну освіту і, як констатував донецький губернатор А.Близнюк, через кілька років “кадрова криза” спіткає промисловість регіону [22, с.8].

Економічний регіоналізм донецьких політиків був яскраво обґрунтований у 1994 р. у передвибірній програмі відомого донецького підприємця, лідера “Партії праці” В.Ландика. На його думку, прагнення регіонів до більшої самостійності було викликано неупорядкованістю системи державного управління і регулювання соціально-економічних процесів та природним прагненням у рамках ринкової економіки. Він

вважав, що можливий розкол країни зупинить децентралізація управління через розмежування функцій і компетенції центру і місцевих органів. У його баченні, регіональна державна політика повинна була базуватися на пріоритеті загальнонаціональних інтересів з урахуванням особливостей регіону [14, с.7–8].

Найважливіший напрямок регіональної політики В.Ландик убачав у досягненні економічної самостійності регіону. Ця самостійність не повинна була бути абсолютною, а мала визначатися формуванням бюджету “знизу-вверх”, зростанням розмірів місцевих податків, які б зараховувались у регіональний бюджет, а в перспективі – зниженням ставок централізованих податків [14, с.9].

Політик пропонував здійснити структурну перебудову економіки – у західноукраїнських областях України розмістити виробництво (пральних машин, прасок і т.д.), яке споживало б вугілля, метал, а східним областям гарантувати поставки продуктів харчування. Цей взаємовигідний процес мав сприяти встановленню дружби і взаєморозуміння на економічній основі, взаємопроникненню культур різних народів України [14, с.10].

Ще чіткіше позиція донецьких політиків проявилася у статтях народного депутата України мера м.Донецька В.Рибак. Він запропонував утілити в Україні вчення фіскального федералізму економіста Р.Масгрейва***. Згідно з ним “суб’єкти виділяють не за політичною, а економічною ознакою – це області вигоди, існування яких обумовлено особливостями дії тих або інших типів суспільних благ” [20, с.5].

В.Рибак висловив думку, що якщо керуватися міркуваннями економічної ефективності, а не політичними амбіціями, то принципи побудови системи суспільних фінансів, вироблені теорією фіскального федералізму, повинні бути використані в тому числі і в унітарній Україні [20, с.6].

Представники регіональної влади Донбасу визнавали певний прогрес у становленні та розвитку місцевого самоврядування. Однак, як відзначив голова Донецької обласної ради Б.Колесніков, “самоврядування на місцях зберігає значною мірою декларативний характер, практичне вирішення назрілих питань зустрічає на своєму шляху немало перешкод, а то й суперечностей”. Можновладець знову акцентував на проблемах зміцнення матеріально-фінан-

сової бази регіонів, на залежності низових ланок місцевого самоврядування від “бюджетної піраміди, невирішеності питань власності, адміністративно-територіального устрою, статусу депутатів місцевих рад та ін.” [9, с.19].

Ідею посилення економічної самостійності областей, узгодження загальнодержавних інтересів і економічних пріоритетів із регіональними та місцевими відстоював також лідер донецької політико-економічної групи, прем'єр-міністр України В.Янукович. Так, він запропонував, вважаючи за необхідне подальше забезпечення унітарності держави, перетворити існуючі області на адміністративно-економічні одиниці, кожна з яких мала б самодостатню економіку. Політик також виступив прихильником СЕЗ і ТПР і запропонував зняти обмеження їх терміну дії, а також знизити номінальну величину інвестиційних вкладень для одержання пільг щодо податку на прибуток [29, с.89].

Бажання економічних еліт Донбасу вийшли за регіональні межі і сфера їхніх “життєво важливих інтересів” охопила всю Україну, сягнула навіть Центральної Європи (прикладі участі у приватизації в Польщі, Угорщині). Особливістю поведінки влади в краї є те, що мислить вона “цілком по-ринковому”, проте продовжує підтримувати у підвладного їм народу майже весь набір міфів комуністичного часу. Так, суспільство закликають працювати як О.Стаханов і П.Ангеліна, а натомість їм пропонують моральне заохочення, що охоплює накачування відчуттям гордості “за свій край”, і заохочення видовищами [23, с.6].

Пострадянські господарі Донеччини постаралися вибудувати над областю інформаційну парасольку. Останні десять років не без сприяння місцевих ЗМІ, серед яких практично не залишилося ні одного незалежного від місцевої влади, в регіоні культивувалося почуття переваги щодо інших областей і їх жителів, засноване на тому, що “Донбас годує всю країну”, “тут живуть самі сильні люди, які не вибирають засобів для того, щоби відстояти свої інтереси”, “донецькі завжди разом, якщо ображають когось з них” [6, с.7].

Житель Донеччини Є.Ситник так визначив правила гри в регіоні: “Донбас – територія без правил. Територія безправ'я. Точніше, одне правило є – сильні світу цього вирішують свої проблеми, не зупиняючись ні перед чим. Життя і власність пересічного громадянина в Донбасі,

якщо він з якихось причин заважає сильному..., вже давно нічого не варті” [23, с.6].

Збереження суспільно-політичної та етно-політичної специфіки Донецького регіону в складі країни засвідчили президентські вибори 2004 р. Так, на агітаційних наметах Партії регіонів України фігурували написи: “За Донбас – за Януковича” [19, с.17], які можна оцінювати як вияв окремішньої самоідентифікації жителів регіону від решти населення держави.

Сам процес виборів у Донецькому регіоні відбувався своєрідно. Керівник регіонального штабу В.Ющенко, народний депутат України А.Семиного охарактеризував другий тур виборів 21 листопада 2004 р. так: “Йдеться, швидше, про кримінальний путч “по-донецьки”. Адже владу на дільницях захопили кримінальні структури, які й контролювали тут усе...” [13, с.6].

Вибори оскаржувалися на 1500 виборчих дільницях регіону. Серед порушень, що могли серйозно вплинути на результати, стали: кримінальні втручання і навіть “головування” на дільницях, масове голосування виборців за відкріпними посвідченнями, завищений відсоток виборців, які голосували безпосередньо вдома за місцем проживання, масові вкидання бюлетенів, неправдоподібно високий відсоток явки виборців (на 15 дільницях – 100%) [13, с.6].

Замкненість регіону й особливість виборів у краї описав донеччанин М.Мацько: “Їм не давали можливості знати про двох кандидатів. Сказали: Янукович – наш, тому голосуйте тільки за нього. Там були відімкнені всі канали телебачення. А ті, що є, переключали на свої... Або Артемівськ, або Краматорськ, або Слов'янськ, Маріуполь – будь-який, але всі – Януковича” [6, с.2].

Протести прихильників опозиційного кандидата В.Ющенко внаслідок фальсифікації виборів викликали опір адміністративної влади Донецької і Луганської обласних рад, яка з метою тиску на опозицію прийняла рішення скористатися сепаратистськими ідеями. Однак перемога на президентських виборах В.Ющенко 26 грудня 2004 р. деморалізувала табір прихильників В.Януковича і зупинила сепаратистські ідеї.

Підсумовуючи, відзначимо, що донецькі бізнес-еліти для досягнення особливого статусу краю у складі України використали тісні зв'язки з Росією, високий рівень індустріалізації Донеччини, поліетнічний національний склад та росій-

ськомовність регіону. Олігархічні групи Донбасу прагнули забезпечити контроль над краєм, високий рівень власних прибутків, а тому їх вимоги стосувалися більшої економічної незалежності регіону та його самоврядності. З цією метою населенню Донеччини нав'язувалося уявлення про "особливий донецький характер", "донецьку ментальність", а також підживлювалася ідея надання російській мові статусу другої державної. Інтереси донецьких бізнесменів частково задовольнили надприбутки через формування спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку та "непрозора" приватизація економіки регіону донецьки-

ми бізнес-групами. Ймовірність втрати економічних преференцій у результаті президентських виборів 2004 р. спровокували автономістські та сепаратистські заяви керівництва Донецької і Луганської областей. Вважаємо, що у майбутньому в умовах надання реального самоврядування місцевим органам влади і панування закону в економічних процесах зникнуть будь-які підстави для економічного регіоналізму (федералізму), а тим більше сепаратизму. Перспективи подальших розвідок убачаємо в аналізі причин і розвитку сепаратистських процесів у Донецькому регіоні в 2004 р.

1. Андрухович Ю. Тринадцять слів з розгорнутим трактуванням // Україна молода. – 2004. – 20 серпня. – С.4.
2. Бактєєв Б. А. України все ж таки дві... // Сучасність. – 2004. – №10. – С.94–99.
3. Бойко О. Україна в останні місяці імперії (серпень – грудень 1991 р.): хроніка та аналіз // Людина і політика. – 2004. – №3. – С.74–82.
4. Бондаренко К. Розкольникки. Кому вигідний "дерибан" України? // Галицькі контракти. – 2004. – №6. – 9 лютого. – С.26–27.
5. Голос України. – 1993. – 26 червня. – С.1.
6. Донеччанам образливо // Молодь України. – 2004. – 14 грудня. – С.2.
7. Зоткін А. Роль регіональних еліт та столичного істеблішменту у формуванні владної еліти України // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – №3. – С.95–108.
8. Інтерфронт. Спочатку Прибалтика. А тепер Донбас? // Молода Галичина. – 1991. – 1 жовтня. – С.1.
9. Колесніков Б. Ініціативність – ворог байдужості // Віче. – 2004. – №10. – С.19–21.
10. Кононов І. Донбас: етнічні характеристики регіону // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2003. – №2. – С.72–97.
11. Кораблев С. Донбасс не хочет забывать русский язык // Соотечественники: русская культура вне границ. Информационный сборник. – М., 2000. – Вып.5. – С.45–47.
12. Куромая Гіроакі. Свобода і терор у Донбасі: Українсько-російське пограниччя, 1870–1990-ті роки. – К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2002. – 510 с.
13. Куц П. 1500 недемократичних дільниць // Україна молода. – 2004. – 24 листоп. – С.6.
14. Ландик В. Знаю куда идем... – Донецк, 1994. – 31 с.
15. Луганськ – про незалежність // Молода Галичина. – 1991. – 31 жовтня. – С.1.
16. Молода Галичина. – 1991. – 8 жовтня. – С.1.
17. Павлів П. Донецько-Криворізька республіка: правда і вимисел // Голос України. – 1993. – 12 червня. – С.14.
18. Печальне ремесло // Літературна Україна. – 1991. – 7 листопада. – С.6.
19. Постоюк Ю. За кого Донбас? // Експрес. – 2004. – 23–30 вересня. – С.17.
20. Рибак В. Місцеве самоврядування і фіскальний федералізм: теоретичний аспект // Схід. – 2000. – №6. – С.3–6.
21. Рябчук М. Дві України: реальні межі, віртуальні війни. – К.: Критика, 2003. – 336 с.
22. Сбеєлов А. Донбас – край підпільних металургів // Без цензури. – 2004. – 9–15 липня. – С.8.
23. Ситкін Є. Чому я не за Я, або Підказки великого міста // Дзеркало тижня. – 2004. – 13 листопада. – С.6.
24. Соколов В. Думає і вибирає! Відкритий лист моєму донецькому другові // Літературна Україна. – 1991. – 21 листопада. – С.7.
25. Старцев В. Язык мій, чий ти ворог? // Дзеркало тижня. – 2003. – 1 березня. – С.21.
26. Телещун С.О. Державний устрій України: проблеми політики теорії і практики. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 344 с.
27. Худан М. Чортополох // Літературна Україна. – 1991. – 7 лютого. – С.6.
28. Чепурнов Ю. Чи приміряти Луганську Донську папаху? // Голос України. – 1991. – 23 січня. – С.5.
29. Чумаченко М. Нові вирішення сучасних проблем регіоналістики // Економіка України. – 2003. – №2. – С.88–90.

* У відповідь на запитання "Що ви думаєте про національно-культурну ситуацію в Луганській області? Хто ми?" 49% опитаних у 1992 р. і 52% – у 1998 р. погодилися, що "на Луганщині як і взагалі у Донбасі склалася особлива спільнота людей, що має свої джерела як в Україні, так і в Росії". 14% опитаних у 1992 р. і 21% – у 1998 р. визнали, що населення Луганщини – це переважно росіяни та представники інших народів, що обрусіли. Натомість тільки 12% у 1992 р. і 13% у 1998 р. опитаних луганчан відстоювали думку, що "населення Луганщини – це переважно українці, котрі набули специфічних рис внаслідок особливостей історії. До денационалізованих, відірваних від коренів людей себе віднесли 14% луганчан у 1992 р. і 8% – у 1998 р.

** Закон України “Про загальні принципи створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон” був прийнятий у жовтні 1992 р.

*** Вихідною передумовою фіскального федералізму є те, що всі люди мають однакові преференції і виступають як прості homo economicus, для яких національність, політичні

погляди, релігійні переконання і т.п. не мають ніякого значення. Ця система обґрунтовується як багаторівневе утворення, де вищий рівень завжди більший від нижнього вже з тієї простої причини, що одні суспільні товари мають більшу сферу вигод ніж інші.

S. ADAMOVYCH
IDEA OF ECONOMICAL NATIONALISM IN SOCIAL-POLITICAL LIFE
OF DONBASS (1991–2004).

In the article is analysed social-political, cultural and economic peculiarities of Donetsk's region, which forms part of independent Ukraine. The author believed that Donetsk's business-elite were promoting actively the idea of increasing of authority and economical independence of regions for own political and economic control under the region.

Key words: *Donetsk region, regional policy, independent Ukraine, the idea of political and economical independence, political and economical control.*